

Prof. dr hab. Andrzej de Lazari

**Ocena dorobku naukowego dr. Michała Bohuna
oraz jego rozprawy habilitacyjnej pt. Oczyszczenie przez burzę. Włodzimierz
Ern i moskiewscy neosłowianofile wobec pierwszej wojny światowej, Wydawnictwo
Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008, s. 260**

Michała Bohuna znam od 1995 roku. Zachwycony jego rozprawą magisterską, napisaną pod kierownictwem śp. prof. Włodzimierza Rydzewskiego, opublikowałem ją w ramach stworzonej przeze mnie serii wydawniczej „Idee w Rosji” (zob. **M. Bohun, Fiodor Dostojewski i idea upadku cywilizacji europejskiej**, „Śląsk”, Katowice 1996). W ten sposób Michał Bohun stał się jednym z najbardziej aktywnych moich współpracowników i konsultantów w ramach Interdyscyplinarnego Zespołu Badań Sowieologicznych Uniwersytetu Łódzkiego – najpierw, pisząc teksty do rosyjsko-polsko-angielskiego leksykonu *Idee w Rosji* (t. 1-5 pod moją redakcją, t. 6-7 pod redakcją prof. Justyny Kurczak, kolejne tomy obiecał zredagować prof. Janusz Dobieszewski), a następnie, uczestnicząc w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych w realizacji kierowanego przeze mnie projektu o wzajemnych uprzedzeniach Polaków i Rosjan. **Od dawna podziwiam w twórczości Michała Bohuna najwyższy poziom merytoryczny oraz wspaniały, profesjonalny, a jednocześnie klarowny, pozbawiony wszelkiej pretensjonalności i zawilości język jego tekstów.**

Przed obroną rozprawy doktorskiej Michał Bohun opublikował wspomnianą wyżej rozprawę o Fiodorze Dostojewskim, tekst o „rosyjskiej idei” Konstantego Leontjewa (w „Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej” 1996, t. 41), będący zapowiedzią rozprawy doktorskiej, artykuł o *Zachodnim chrześcijaństwie w oczach Dostojewskiego* („Nemos. Kwartalnik Religioznawczy” 1997, nr 17), tekst o nacjonalizującym dziewiętnastowiecznym filozofie i psychologu rosyjskim Piotrze Astafjewie (do drugiego tomu *Idei w Rosji*) oraz dwie recenzje (o słowniku *Mentalność rosyjska*,

zapowiadającym *Idee w Rosji*, oraz o mojej monografii „*Ostatni romantyk*” Apollon Grigorjew, Katowice 1996).

Doktorat o *Filozofii społecznej Konstantina Leontjewa* Michał Bohun obronił na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w 1999 roku. Promotorem był śp. prof. Włodzimierz Rydzewski, recenzentami – najwybitniejsi polscy znawcy myśli rosyjskiej, profesorowie Andrzej Walicki i Bronisław Łagowski. **Z rekomendacją recenzentów rozprawa została wydana w ramach serii „Jagiellońskie studia z filozofii rosyjskiej” (zob. M. Bohun, *Kontrrewolucja i pesymizm. Filozofia społeczna Konstantina Leontjewa*, UJ, Kraków 2000, s. 288) i stała się bez wątpienia jedną z najważniejszych książek omawiających spuściznę filozoficzną Leontjewa – konserwatywnego myśliciela, którego koncepcje historiozoficzne po upadku komunizmu stały się dla Rosjan znowu doniosłe.**

Po obronie doktoratu i zatrudnieniu w Zakładzie Filozofii Rosyjskiej w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego Michał Bohun **stał się „prawą ręką” prof. Włodzimierza Rydzewskiego**, sekretarzując organizowanym przez niego konferencjom oraz przedsięwzięciom wydawniczym („Jagiellońskie studia z filozofii rosyjskiej” – ukazało się już kilkanaście tomów). **Był również współredaktorem czterech ważnych książek:** 1. z Włodzimierzem Rydzewskim: *Filozofia rosyjska wobec problemów modernizacyjnych*, Kraków 1999; 2. z Januszem Goćkowskim: *Zagadnienie rosyjskie. Myślenie o Rosji: oglądy i obrazy spraw rosyjskich*, Kraków 2000; 3. z Januszem Goćkowskim, Jackiem Bartyzelem i Anną Woźniak: *Panorama myśli kontrrewolucyjnej*, Pułtusk-Toruń 2007; 4. z Lilianną Kiejzik: *Wschód, Zachód i rosyjska idea*, Zielona Góra 2007.

Opublikował także dwadzieścia artykułów w książkach zbiorowych, cztery w czasopismach naukowych, szereg tekstów we wspomnianym wyżej leksykonie *Idee w Rosji*, wiele dobrych tłumaczeń ważnych tekstów rosyjskich (Konstantina Leontjewa, Nikołaja Danilewskiego, Władimira Erna, Siergieja Hessena, Borysa Wyszestawcewa, Lwa Karsawina i Iwana Turgieniewa) oraz kilka artykułów i recenzji w pismach społeczno-kulturalnych (zob. załączony *Wykaz osiągnięć naukowych*).

Michała Bohuna interesuje przede wszystkim rosyjska myśl konserwatywna ze szczególnym uwzględnieniem koncepcji historiozoficznych (zob. jego *Szkic o*

*narodzinach rosyjskiej filozofii dziejów; Apologia Petersburga. Próba glosy do Czaadajewa), rosyjskich rozważań o miejscu Rosji w Europie i w świecie (Jedność i wolność. Mit średniowiecza w rosyjskich sporach o cywilizację; Myśl rosyjska i zmienne granice Europy; Duch słowiański i „żółte zagrożenie”. Azja w prognozach i przestrożach rosyjskich filozofów religijnych), problemów religii i historii (Historia i religia. Pytanie o swoistość filozofii rosyjskiej), tożsamości i nowoczesności (Tożsamość czy nowoczesność? Cywilizacyjne dylematy myśli rosyjskiej; Dawna a nowa Rosja: z doświadczeń transformacji ustrojowej), rewolucji i kontrrewolucji. Rozpoczął od Fiodora Dostojewskiego i jego wizji upadku cywilizacji europejskiej, następnie zajął się ideami katastroficznymi Konstantina Leontjewa (rozprawa doktorska i szereg artykułów). Kilka tekstów poświęcił myśli politycznej Gieorgija Fiedotowa (1886-1951) – ważnego emigracyjnego mediewisty, historyka rosyjskiego prawosławia, ale również politycznego publicysty (*Imperium w myśli politycznej Gieorgija Fiedotowa; „Nowy człowiek” i tragedia elit w myśleniu Gieorgija Fiedotowa; Rosja – Zachód – Wolność. Gieorgija Fiedotowa próba „polityki chrześcijańskiej”*). Pisał o Lwie Karsawinie (1882-1952) – myślicielu rozwijającym Sołowjewowską ideę „wszechjedności” (*Konstruowanie historii, czyli rosyjska idea Lwa Karsawina*) i o Nikołaju Bierdiajewie (*Kontrrewolucja kulturalna Mikołaja Bierdiajewa*), porównywał wpływ Herberta Spencera na Mikołaja Michajłowskiego i Leontjewa (*Nikolai Mikhailovskii and Konstantin Leont’ev. On the Political Implication of Herbert Spencer’s Sociology*). Pełne noty bibliograficzne zob. w Wykazie osiągnięć naukowych Michała Bohuna.*

W kręgu zainteresowań Michała Bohuna jest również myśl polska i jej stosunek do Rosji. W *Katalogu wzajemnych uprzedzeń Polaków i Rosjan*, który wydałem w 2006 roku w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych znalazł się **stustronicowy** jego tekst pt. ***Oblicza obsesji – negatywny obraz Rosji w myśli polskiej***. Jest to wspaniała rozprawa, przejrzyste i niezwykle kompetentnie wyjaśniająca, skąd w *Rodzinnej Europie* Czesława Miłosza mogły pojawić się słowa: „Polacy i Rosjanie nie lubią się albo, ściślej, mają dla siebie wszelkie nieprzychylne uczucia, od pogardy, odrazy do nienawiści, co nie wyklucza niejasnego wzajemnego pociągu, ale zawsze naznaczonego nieufnością”. Michał Bohun cierpliwie, bez śladu jakichkolwiek

uprzedzeń własnych tłumaczy ten fakt, odwołując się do dziewiętnastowiecznej i dwudziestowiecznej polskiej myśli historiozoficznej – do Adama Mickiewicza, Maurycego Mochnackiego, Bronisława Trentowskiego, Henryka Kamieńskiego, Zygmunta Krasińskiego, Józefa Ignacego Kraszewskiego, Franciszka Duchyńskiego, Wincentego Lutosławskiego, Feliksa Konecznego, Mariana Zdziechowskiego, Wacława Lednickiego, Bogusława Jasinowskiego, Jana Kucharzewskiego, Jana Parandowskiego, Floriana Znanieckiego i innych. Jest to bardzo wartościowy, ciekawy tekst i myślę, że m.in. dzięki niemu książka, która ukazała się w nakładzie 1000 egzemplarzy, już zniknęła z księgarni.

Swe zainteresowania rosyjską myślą filozoficzną Michał Bohun podsumował rozprawą habilitacyjną zatytułowaną *Oczyszczenie przez burzę. Włodzimierz Ern i moskiewscy neosłowianofile wobec pierwszej wojny światowej*. Recenzent wydawniczy, prof. Janusz Dobieszewski, zdecydowanie bardziej kompetentny ode mnie w sprawach filozofii analitycznej, polecając książkę do druku stwierdził, że „Michał Bohun napisał świetną pracę, w której obiektywizmowi i chłodowi analitycznemu towarzyszy syntetyczny rozmach, pasja badawcza i filozoficzna”. W pełni podzielam to zdanie, jak i sąd, że „bez żadnej przesady można określić pracę Bohuna jako świetną intelektualnie i pisarsko kontynuację szkoły Andrzeja Walickiego”.

„Krąg konserwatywnej utopii”, od którego Andrzej Walicki rozpoczął swą wspaniałą karierę naukową, zawsze pociągał Michała Bohuna. Mieścili się w nim i Fiodor Dostojewski, i Konstanrin Leontjew. Teraz Michał dołączył do nich Włodzimierza Erna wraz z „moskiewskimi słowianofilami” z przełomu XIX i XX wieku. Obok Erna najważniejszymi postaciami w rozprawie są: Nikołaj Bierdiajew, Siemion Frank, Siergiej Bułgakow, Wasilij Rozanow, Fiodor Stiepun, Jewgienij Trubieckoj, Wiaczesław Iwanow i Dmitrij Miereżkowski. Myśl religijna ściśle łączy się tu z koncepcjami historiozoficznymi. Bohun zrekonstruował idee Erna i jego kręgu, tworzone w okresie rozkwitu, „srebrnego wieku” rosyjskiej myśli filozoficzno-religijnej i zderzające się z koszmarem wojny, jej brutalnością i okrucieństwem. Powrócił tu problem Rosji i Europy, Słowiańszczyzny, Polski, Niemiec, Konstantynopola, jednostki i kolektywu, wolności i zniewolenia, kultury i cywilizacji,

prawosławia i katolicyzmu, pamięci, powróciły wszystkie rosyjskie „przekłete problemy” – jeszcze bez świadomości, że za chwilę w rzeczywistości bolszewickiej przestaną mieć one jakiegokolwiek realne i światopoglądowe znaczenie, a ich badacze w najlepszym razie udadzą się na emigrację.

W odróżnieniu od większości wspomnianych wyżej rosyjskich myślicieli Władimir Ern jest postacią bardzo mało znaną nawet w Rosji. Dlatego rozprawa Michała Bohuna ma „podwójną” wartość – z jednej strony – jako monografia światopoglądu tego cenionego niegdyś twórcy, z drugiej – jako monografia, barwnie opisująca spory w rosyjskim przedwojennym/przedrewolucyjnym świecie intelektualnym. Istotne jest także, że Michał Bohun pokazał myśl rosyjską owego okresu nie w „zaścianku”, oderwaniu od myśli europejskiej, a uzmysłowił nam jak bardzo rosyjscy „neosłowianofile” byli „europejscy” w swych poszukiwaniach ideowych, mimo własnych starań, by tak ich nie odczytywać, jak bardzo byli „wpisani” w światopogląd przełomowej, katastroficznej epoki, w której żyli.

Bardzo cenię Michała Bohuna jako badacza i bardzo wysoko oceniam jego dotychczasowy dorobek naukowy. Podziwiam styl jego pracy, profesjonalizm, brak jakichkolwiek uprzedzeń, unikanie stereotypowych ujęć problemów, klarowność wypowiedzi – i tych drukowanych, i ustnych, na konferencjach i wykładach. Mimo, że jest dużo młodszy ode mnie, często korzystam z jego rad – jest niezwykle kompetentnym konsultantem tak w dziedzinie filozofii, jak i religioznawstwa oraz politologii. Współpraca z nim jest zawsze bardzo owocna i satysfakcjonująca.

Dlatego z pełnym przekonaniem mogę stwierdzić, że dorobek naukowy dr. Michała Bohuna i jego książka *Oczyszczenie przez burzę. Włodzimierz Ern i moskiewscy neosłowianofile wobec pierwszej wojny światowej*, spełniająca pod każdym względem ustawowe i merytoryczne wymogi stawiane rozprawom habilitacyjnym, upoważniają go do przystąpienia do kolokwium habilitacyjnego. I bardzo się cieszę, że Michał Bohun za chwilę stanie się samodzielny pracownikiem naukowym. W pełni na to zasłużył.